

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
SIEGBERT ALBER

fremSAT den 15. januar 1998 *

A — Indledning

1. De spørgsmål, som skal besvares i disse forenede sager er rejst i otte forelæggelseskendelser fra Belgiens Cour de cassation. Det ønskes oplyst, om og i hvilket omfang artikel 7 i direktiv 79/7/EØF¹ om gradvis gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring tillader, at der indtil videre opretholdes en forskellig pensionsalder for mænd og kvinder. I denne forbindelse har definitionen af begrebet »pensionsalder« særlig betydning og i tilknytning hertil også beregningsmetoden.

2. Beregningen af pensionerne sker efter den relevante nationale lovgivning forskelligt for mænd og kvinder, idet den foretages på grundlag af et formodet beskæftigelsesforløb på henholdsvis 45 og 40 år. Efter et faktisk beskæftigelsesforløb på 40 år for kvinder og 45 år for mænd har de pågældende krav på fuld pension. Hvis det bidragspligtige beskæftigelsesforløb er kortere, beregnes pensionen på grundlag af en brøk med nævneren 40 henholdsvis 45 pr. beskæftigelsesår.

3. Parterne i de otte hovedsager er pensionsberettigede mænd og Office national des pensions² (herefter »ONP«). De pensionsberettigede er af den opfattelse, at den pension, som hver enkelt af dem har krav på, i henhold til ligebehandlingsprincippet skal beregnes på grundlag af et formodet fuldt beskæftigelsesforløb med nævneren 40, en metode som i medfør af loven anvendes ved beregning af pension til kvindelige pensionsberettigede. ONP er imidlertid af den opfattelse, at eftersom der endnu ikke endeligt er indført samme pensionsalder, skal pensionsberegningen for mandlige pensionsberettigede fortsat ske på grundlag af et formodet beskæftigelsesforløb med nævneren 45.

4. Parterne i hovedsagerne har alle anlagt sag ved de kompetente domstole³, som er nået til materielt forskellige afgørelser. Arbejdshof, Gent, har frifundet sagsøgte, mens Arbejdshof, Antwerpen, og Cour du travail de Liège har givet sagsøgerne medhold i deres påstande.

* Originalsprog: tysk.

1 — Rådets direktiv 79/7/EØF af 19.12.1978 (EFT 1979 L 6, s. 24).

2 — Eller Rijksdienst voor Pensioenen.

3 — 1 sag C-377/96 (Arbejdshof, Gent, afdeling Brugge), i sagerne C-378/96, C-379/96, C-380/96 og C-381/96 (Arbejdshof, Antwerpen), i sagerne C-382/96, C-383/96 og C-384/96 (Cour du travail de Liège).

5. Det problem, som har ført til, at Belgiens Cour de cassation har rejst de præjudicielle spørgsmål, har sin oprindelse i en lov af 20. juli 1990 om indførelse af en fleksibel pensionsalder for arbejdstagere og om tilpasning af arbejdstagerpensionerne til udviklingen i den generelle velfærd⁴. Denne lov tillader alle arbejdstagere, såvel mænd som kvinder, at gå på pension, når de fylder 60 år. Herved er det omtvistede spørgsmål opstået, nemlig om pensionsalderen ved loven generelt er blevet den samme for mænd og kvinder.

6. Ved loven fastholdes for så vidt angår beregningen af pensionens størrelse de ved kongelig anordning nr. 50⁵ indførte regler, som medfører, at den brøkdelen, som lægges til grund, og som svarer til et kalenderår (af den pågældendes beskæftigelse) som tæller har tallet et, og som nævner 45 eller 40, alt efter om der er tale om en mand eller en kvinde.

7. Opretholdelsen af denne beregningsmetode for pensionerne har tidligere ført til, at Arbeidsrechtbank, Antwerpen, har forelagt præjudicielle spørgsmål for Domstolen⁶, idet retten spurgte, om anvendelse af forskellige beregningsmetoder var i overensstemmelse med artikel 4 i direktiv 79/7 efter indførelse af samme pensionsalder.

8. Domstolen fastslog i Van Cant-dommens præmis 13:

»Såfremt den nationale lovgivning har ophævet forskellen i pensionsalder mellem mandlige og kvindelige arbejdstagere — *en faktisk omstændighed, som skal afgøres af den nationale ret* — kan artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7 ikke længere påberåbes som begrundelse for at fastholde en forskel i beregningsmetoden for arbejdsophørs-pensionen, som var knyttet til forskellen i pensionsalderen«⁷.

9. Selv om Domstolen betegnede spørgsmålet om en ensartet pensionsalder for mænd og kvinder som en faktisk omstændighed, som skulle afgøres af den nationale ret, tog den i formuleringen af domskonklusionen udgangspunkt i, at den forskellige pensionsalder for mænd og kvinder allerede var blevet ophævet i henhold til de gældende lovbestemmelser.

10. Generaladvokaten lagde også denne forudsætning til grund i sit forslag til afgørelse, idet han udtalte: »På en vis måde indfører den nye tekst ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til pensionsalderen derved, at der alene fastsættes en undergrænse ...«⁸.

4 — *Moniteur belge* af 15.8.1990.

5 — Kongelig anordning af 24.10.1967, *Moniteur belge* af 27.10.1967, s. 11258.

6 — Jf. dom af 1.7.1993, sag C-154/92, Van Cant, Sml. I, s. 3811.

7 — Van Cant-dommen, jf. note 6, min fremhævelse.

8 — Forslag til afgørelse fra generaladvokat Darmon af 25.5.1993 i sag C-154/92, Van Cant, jf. note 6, på s. 3820, punkt 9.

11. Domstolens henvisning til, at det er den nationale ret, der har kompetencen til at afgøre, om det kan lægges til grund, at den forskellige pensionsalder for mænd og kvinder er ophævet, er til en vis grad i modstrid med domskonklusionen, hvor dette forbehold ikke tages. Denne uoverensstemmelse har ført til en uensartet retspraksis i Belgien. Eftersom der ikke har kunnet gives noget entydigt svar på, om den forskellige pensionsalder for mænd og kvinder er blevet ophævet, har det resulteret i divergerende beregningsmetoder for pensionerne. De retssager, som herefter er blevet anlagt, har ført til, at sagerne er blevet indbragt for den forelæggende ret.

12. Mens hovedsagerne har verseret for den forelæggende ret, har man i Belgien vedtaget en lov af 19. juni 1996⁹ om fortolkning af lov af 20. juli 1990. Det bestemmes i denne lovs artikel 2:

»Ved anvendelsen af artikel 2, stk. 1, 2 og 3, og artikel 3, stk. 1, 2, 3, 5, 6 og 7, i lov af 20. juli 1990 om indførelse af en fleksibel pensionsalder for arbejdstagere og om tilpasning af arbejdstagerpensionerne til udviklingen i den generelle velfærd forstås ved ordet 'arbejdsophøerspension' det indtægtssubstitut, som tildeles en berettiget, der anses for at være blevet uarbejdsdygtig på grund af

alderdom, hvilken tilstand for mandlige berettigede anses for at indtræde ved det fyldte 65. år og for kvindelige berettigede ved det fyldte 60. år.«

13. Den forelæggende ret er i tvivl om, hvorvidt denne definition og den heraf følgende konsekvens for beregningen af arbejdsophørs-pensionerne, er omfattet af undtagelsesbestemmelsen i artikel 7 i direktiv 79/7 og således er i overensstemmelse med direktivets artikel 4.

14. I henhold til artikel 4, stk. 1, i direktiv 79/7 indebærer princippet om ligebehandling, »at der ikke finder nogen forskelsbehandling sted på grundlag af køn, hverken direkte eller indirekte ... især for så vidt angår:

— ...

— ...

— beregningen af ydelserne ...«

9 — *Moniteur belge* af 20.7.1996, s. 19579.

15. Ifølge direktivets artikel 7 kan der gøres undtagelser fra dette princip. Den undtagelse, som er relevant i den foreliggende sag, er formuleret på følgende måde i artikel 7, stk. 1, litra a):

»1. Dette direktiv er ikke til hinder for, at medlemsstaterne kan undtage følgende fra direktivets anvendelsesområde:

a) fastsættelse af pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejdsophørspensioner og eventuelle følger heraf for andre ydelser.«

16. Den forelæggende ret har i de otte forelæggelseskendelser stillet enslydende præjudicielle spørgsmål med følgende ordlyd:

»1) Skal artikel 7 i Rådets direktiv 79/7/EØF af 19. december 1978 fortolkes således, at medlemsstaterne i henhold til denne artikel fortsat kan fastsætte den alder, ved hvilken mænd henholdsvis kvinder anses for uarbejdsdygtige på grund af alderdom i forbindelse med arbejdstageres krav på arbejdsophørspension, forskelligt alt efter køn og i tilslutning hertil også foretage en differentieret beregning af pensionerne som beskrevet i denne dom?

2) Skal denne artikel fortolkes således, at den er til hinder for, at mænd og kvinder, der anses for uarbejdsdygtige på grund af alderdom ved en alder på henholdsvis 65 og 60 år, og som også fra denne alder mister deres ret til sociale sikringsydelser som f.eks. ydelser ved arbejdsløshed, kan gøre en ubetinget ret til pension gældende fra deres fyldte 60. år, hvorved størrelsen af deres pension beregnes forskelligt, alt efter om der er tale om en mand eller en kvinde?

3) Skal navnlig begrebet 'pensionsalderen' (på fransk: 'L'âge de la retraite'; på engelsk: 'pensionable age') i artikel 7 i Rådets direktiv 79/7/EØF af 19. december 1978 fortolkes således, at det betyder den alder, ved hvilken der kan tildeles en arbejdsophørspension, eller den alder, ved hvilken en arbejdstager ifølge de nationale kriterier anses for uarbejdsdygtig på grund af alderdom og oppebærer et indkomstsustitut, som udelukker andre sociale sikringsydelser, der defineres som indkomstsustitutter?

Kan dette begreb fortolkes således, at det kan omfatte begge de to ovenfor angivne definitioner?«

17. De parter i hovedsagerne, som har deltaget i retsforhandlingerne for Domstolen,

er ONP og kassationsindstævnte i sag C-380/96. Desuden er der afgivet indlæg af den belgiske regering og af Kommissionen. I det følgende gennemgås de anbringender, der er fremført.

B — Gennemgang

18. Kassationsindstævnte i sag C-380/96, som har deltaget i den skriftlige forhandling, har gjort gældende, at den belgiske lovgiver med loven af 20. juli 1990 har indrømmet mænd på lige fod med kvinder mulighed for at få udbetalt deres pension fra det fyldte 60. år. Herefter hævdes der ikke at være nogen forskel på udbetalingsbetingelserne efter de ydelsesberettigedes køn. Tidspunktet for, hvornår mænd og kvinder får et ubetinget krav på pension, er det samme. Der er således ikke grundlag for at anvende forskellige beregningsmetoder.

19. De andre parter, dvs. ONP, den belgiske regering og Kommissionen, er af en anden opfattelse. De forsvarer hovedsagelig samme synspunkt, som kan sammenfattes med, at den belgiske lovgiver, da den vedtog loven af 20. juli 1990, — selv om den indførte en fleksibel pensionsalder — i virkeligheden ikke indførte samme pensionsalder for mænd og kvinder. Dette synspunkt bekræftes af fortolkningsloven fra 1996. Den belgiske lovgiver kan således fortsat påberåbe sig undta-

gelsesbestemmelsen i artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7. Heraf følger også, at det må være berettiget at anvende en forskellig beregningsmetode for alderspensionen alt efter den pågældendes køn.

20. Det er utvivlsomt, at udgangspunktet for de belgiske pensionsregler i henhold til den kongelige anordning nr. 50 af 24. oktober 1967 var en forskellig pensionsalder for mænd og kvinder. Ifølge disse regler var pensionsalderen for mænd fastsat til 65 år og for kvinder til 60 år. I tilknytning hertil gik man ud fra, at mænd havde gennemført et fuldt beskæftigelsesforløb efter 45 år og kvinder efter 40 år. Disse parametre dannede grundlag for pensionsberegningen, således at de faktiske bidragspligtige år for mænd blev sat i forhold til 45, hvorimod de bidragspligtige år af kvinders beskæftigelse blev medregnet med nævneren 40. Den samme bidragspligtige beskæftigelsesperiode kunne således alt andet lige føre til en højere pension for en kvinde end for en mand.

21. Dette stive system med en forskellig pensionsalder efter køn blev ændret ved loven af 20. juli 1990. I Van Cant-sagen fastslog Domstolen da også, at princippet om ligebehandling af mænd og kvinder er til hinder for, at der opretholdes en forskel på grundlag af køn med hensyn til beregning

af pensionen, når der gælder samme pensionsalder for mandlige og kvindelige arbejdstagere¹⁰.

Når pensionsalderen er den samme for mænd og kvinder, skal beregningsmetoden også være den samme. Forskelle i pensionernes størrelse som følge af forskellige beregningsmetoder er således ikke længere tilladte, selv om de (økonomisk) er af langt mindre betydning end de forskelle i pensionernes størrelse, som skyldes opretholdelse af en forskellig pensionsalder, hvilket indtil videre stadig er tilladt i henhold til direktivets artikel 7.

Således bemærkede generaladvokaten i Van Cant-sagen: »Man ville kunne anføre, at det er paradoksalt og endda stødende at anfægte et skridt i den rigtige retning i lovgivningen, mens direktivet tillader en mere omfattende forskelsbehandling, når blot den ligger inden for rammerne af undtagelsen i artikel 7«¹¹.

Der bør således foretages en gennemgang af formålene med og den særlige karakter af loven af 20. juli 1990 ud fra fortolkningsloven af 19. juni 1996 med henblik på at vurdere dens overensstemmelse med fællesskabsretten.

22. Formelt må man tage udgangspunkt i, at der er indført en fleksibel pensionsalder, som det fremgår af selve titlen på 1990-loven¹². Ifølge lovens artikel 2, stk. 1, består fleksibiliteten i, at pensionen udbetales til såvel mænd som kvinder fra den første dag i den måned, der følger efter den måned, hvori den pågældende har anmodet om udbetaling af pension, og tidligst fra den første dag i den måned, der følger efter den måned, hvori den pågældende fylder 60 år.

23. Spørgsmålet er således, om pensionsalderen i kraft af denne tilsyneladende ligestilling også materielt er den samme, nemlig det fyldte 60. år. I den forbindelse skal der også tages hensyn til, at den beregningsmetode for pensionerne, som de pågældende kan gøre gældende — i medfør af lovens artikel 3, stk. 1, litra b), og på samme måde som det var tilfældet efter kongelig anordning nr. 50 — er forskellig for mænd og for kvinder, alt efter om det formodede beskæftigelsesforløb beregnes med en nævner på 40 eller på 45.

24. I forhold til den tidligere lovgivning består nyskabelsen for mænd i, at de — som det også var tilfældet tidligere — har krav på en førtidspension uden en nedsættelse af pensionen med 5% for hvert års førtidspensionering. De potentielle tab som følge af en førtidspensionering er således væsentligt

10 — Dom nævnt i note 6.

11 — Forslag til afgørelse fra generaladvokat Darmon i sag C-154/92 (jf. note 6, punkt 23).

12 — Lov om indførelse af en fleksibel pensionsalder for arbejdstagere og om tilpasning af arbejdstagerpensionerne til udviklingen i den generelle velfærd.

mindre efter 1990-loven, end det var tilfældet under den tidligere lovgivning ¹³.

25. Den ved 1990-loven indførte nyskabelse består for kvinderne i, at de — såfremt de stadig er aktive på arbejdsmarkedet ved det fyldte 60. år — kan fortsætte som erhvervsaktive og dermed kan tilbagelægge et længere pensionsgivende beskæftigelsesforløb. Hvis en kvinde, som har nået denne alder, ikke længere har beskæftigelse og eventuelt modtager erstatningsydelse fra andre sociale sikringsgrene ¹⁴, har hun nået den lovbestemte pensionsalder og har kun krav på arbejdsophørs-pension.

26. De til de forskellige pensionsmuligheder knyttede økonomiske konsekvenser viser tydeligt, at det ikke er muligt at indføre samme pensionsalder for mænd og kvinder, uden at der ændres ved den bestående økonomiske ligevægt. Denne betingelse for, at mænd og kvinder får samme pensionsalder, er anerkendt i Domstolens faste praksis ¹⁵. Det er ubestridt, at den belgiske lovgiver, ved at vedtage lov af 20. juli 1990, ikke har taget så vidtrækkende konsekvenser.

27. Det er også utvivlsomt, at der efter vedtagelsen af loven af 20. juli 1990 stadig er forskelle mellem mænd og kvinder for så vidt angår deres muligheder for at gå på pension og beregningen af pensionerne. Spørgsmålet er således, hvorledes man skal forstå begrebet »pensionsalder« — hvilket den forelæggende ret i øvrigt udtrykkeligt ønsker oplyst med sit tredje spørgsmål — med henblik på at bedømme, om pensionsalderen for mænd og for kvinder efter vedtagelsen af 1990-loven er den samme, eller om den fortsat må antages at være forskellig.

28. Det kunne tænkes, at der ved pensionsalderen skal forstås det tidspunkt, fra hvilket der foreligger en abstrakt mulighed for at opnå en pension. Med en sådan vid fortolkning ville det være vanskeligt at fastsætte pensionsalderen til en bestemt alder, eftersom det f.eks. er muligt at påberåbe sig regler om førtidspensionering. Begrebet »pensionsalder« ville således indholdsmæssigt være lige så variabelt som mulighederne for i det foreliggende tilfælde at gå på pension i medfør af loven af 20. juli 1990.

29. Følgende forhold taler imod at anskue spørgsmålet på denne måde: For det første vil en så vid fortolkning af begrebet »pensionsalder« medføre betydelig retsikkerhed. Dette er årsagen til, at den lovbestemte pensionsalder sædvanligvis er fastlagt i lovdefinitioner, således som det er tilfældet i Belgien i fortolkningsloven af 1996. Det eneste spørgsmål, der herefter opstår, er, om denne lovdefinition er forenelig med den opfattede

13 — Hvis en mand således søger pension fra det fyldte 60. år, vil pensionsbeløbet højst kunne reduceres med 5/45 af den fulde pension, hvorimod han efter den tidligere ordning ville have mistet et beløb svarende til 5 gange 5%.

14 — F.eks. ydelser i anledning af sygdom, invaliditet eller arbejdsløshed.

15 — Dom af 7.7.1992, sag C-9/91, Equal Opportunities Commission, Sml. I, s. 4297, præmis 15, af 30.3.1993, sag C-328/91, Thomas m.fl., Sml. I, s. 1247, præmis 9 og 12, af 11.8.1995, sag C-92/94, Graham m.fl., Sml. I, s. 2521, præmis 12, og af 19.10.1995, sag C-137/94, Richardson, Sml. I, s. 3407, præmis 19.

af begrebet »pensionsalder«, som i fællesskabsretten er lagt til grund for direktiv 79/7.

30. Domstolen har allerede haft lejlighed til at tage stilling til begrebet »pensionsalder« i forbindelse med fortolkningen af artikel 7, stk. 1, i direktiv 79/7. I dommen i sagen Equal Opportunities Commission¹⁶ udtalte Domstolen, at eftersom undtagelsesbestemmelsen henviser til »fastsættelse af pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejdsophørspensioner«, er det klart, at den vedrører »det tidspunkt, fra hvilket pensionen kan komme til udbetaling«¹⁷. I samme dom udtales det i øvrigt: »Følgelig ville enhver fortolkning af direktivets artikel 7, stk. 1, der gik ud på at begrænse området for de undtagelser, som er anført i litra a), til kun at tildele medlemsstaterne at fastsætte bestemmelser om, at mænd og kvinder ikke opnår ret til en pension på samme tidspunkt, og samtidig at udelukke forskelsbehandling med hensyn til bidragsperioderne, føre til, at pensionsordningernes økonomiske ligevægt blev forstyrret«¹⁸.

31. Selv om udtalelsen angik et andet sagsforhold, er der i den foreliggende sag grundlag for at fastslå, at »pensionsalderen« i den pågældende bestemmelses forstand er det tidspunkt, fra hvilket retten til pension opstår.

32. Kommissionen har med rette henvist til, at den nationale lovgiver frit kan bestemme, at der i princippet skal være tale om en ret til *fuld* pension. På denne måde udskilles de kriterier fra definitionen af begrebet »pensionsalder«, som udgør en usikkerhedsfaktor ved fastsættelsen af et bestemt tidspunkt.

33. Når disse kriterier anvendes under ét, kan »pensionsalder« i den pågældende bestemmelses forstand forstås som det tidspunkt, hvor retten til fuld pension — når de øvrige materielle betingelser er opfyldt — i princippet opstår. Denne fortolkning giver plads til, at der i de lovbestemte ordninger fastsættes undtagelser, f.eks. om førtidspensionering eller muligheden for eventuelt at forblive erhvervsaktiv efter at have nået den pågældende alder, uden at der stilles spørgsmål ved fastsættelsen af en normal pensionsalder.

34. De her omhandlede nye belgiske bestemmelser, som udformet ved fortolkningsloven af 19. juni 1996, falder inden for disse fællesskabsretlige rammer. Lovens artikel 2 tager udgangspunkt i, at en person fra et bestemt tidspunkt ikke længere er arbejdsdygtig på grund af alder. På den baggrund tildeles den pågældende således en »arbejdsophørspension« som indtægtssubstitut. Dette tidspunkt er i kraft af en i loven opstillet fiktion fastsat til en forskellig alder for mandlige og kvindelige arbejdstagere, dvs. henholdsvis til 65 og 60 år, hvorved der ved pensionsberegningen tages udgangspunkt i et fuldt beskæftigelsesforløb på henholdsvis 40 og 45 år.

16 — Dom nævnt i note 15.

17 — Jf. ovenfor i note 15, præmis 13.

18 — Jf. ovenfor i note 15, præmis 17, min fremhævelse.

35. I det omfang denne fortolkning af pensionsalderen falder inden for rammerne af det i direktivets artikel 7, stk. 1, anvendte begreb, kan den nationale definition af pensionsalderen ikke anfægtes ud fra et fællesskabsretligt synspunkt.

36. På denne baggrund må det antages, at den forskellige pensionsalder for mænd og kvinder er blevet opretholdt også efter vedtagelsen af loven af 20. juli 1990, og at dette er blevet præciseret og bekræftet ved loven af 19. juni 1996.

37. Denne konstatering rejser et yderligere fællesskabsretligt spørgsmål, nemlig om den som udgangspunkt berettigede opretholdelse af en forskellig pensionsalder i henhold til direktivets artikel 7, stk. 1, litra a), er tilladt med de heraf følgende konsekvenser for beregningsmetoderne for pensionerne, også efter ændringen af den tidligere retstilstand.

38. Både overskriften, første betragtning og selve direktivbestemmelserne viser, at direktivet har til formål at sikre en *gradvis* gennemførelse af princippet om ligebehandling. Navnlig fremgår det af artikel 7, stk. 2¹⁹, og

af artikel 8, stk. 2, andet afsnit²⁰, at de grunde, som berettiger de i direktivets artikel 7, stk. 1, omtalte undtagelsesbestemmelser, fortsat kan bestå, men at undtagelserne dog ikke kan opretholdes, uden at de tages op til overvejelse.

39. Domstolen har allerede i dommen af 7. juli 1994 i Bramhill-sagen²¹ taget stilling til mulighederne og grænserne for, at en medlemsstat fortsat kan påberåbe sig undtagelsesbestemmelserne i artikel 7, stk. 1, i direktiv 79/7. Således udtalte Domstolen i dommens præmis 21:

»En fortolkning af direktivet ... [som ... ville føre til, at en medlemsstat ... ikke længere ville kunne anvende undtagelsen i denne bestemmelse, såfremt den traf en foranstaltning, der ... bevirker, at rækkevidden af en ulige behandling på grundlag af køn begrænses] er derfor uforenelig med dette formål og risikerer at bringe gennemførelsen af det nævnte princip i fare«²².

40. I sit forslag til afgørelse i sagen udtalte generaladvokaten også, at en opfattelse, som resulterer i, at fremskridt forhindres, er i strid med formålet om en gradvis gennemførelse af ligebehandling, og at den med stor sandsynlighed vil føre til en styrkelse af status quo²³.

20 — Bestemmelsen har følgende ordlyd: »De meddeler Kommissionen de grunde, der berettiger den eventuelle opretholdelse af de gældende bestemmelser på de i artikel 7, stk. 1, nævnte områder, og mulighederne for en senere revision af disse.«

21 — Dom af 7.7.1994, sag C-420/92, SmI. I, s. 3191.

22 — Jf. ovenfor i note 21.

23 — Jf. forslag til afgørelse fra generaladvokat Lenz af 14.4.1994 i sag C-420/92 (note 21, på s. 3193, punkt 28).

19 — Bestemmelsen har følgende ordlyd: »Medlemsstaterne foretager regelmæssigt en undersøgelse af de områder, der er undtaget i henhold til stk. 1, med henblik på at efterprøve, om det under hensyn til den sociale udvikling på et område er berettiget at opretholde de pågældende undtagelser.«

41. Som det anføres af den forelæggende ret med henvisning til forarbejderne til loven af 20. juli 1990 har den pågældende belgiske lovgivning to formål, hvoraf det ene er at føre en arbejdsmarkedspolitik, der fremmer beskæftigelsen. Det andet og vigtigste formål er at modvirke forskelsbehandlingen af mænd og kvinder. Således er det i henhold til 1990-loven ikke alene muligt for mænd at gå på pension fra det fyldte 60. år uden at måtte acceptere en nedsættelse af deres pension med 5% for hvert års førtidspensionering inden det fyldte 65. år, men erhvervsaktive kvinder kan også fortsat være erhvervsaktive efter det fyldte 60. år samtidig med, at de optjener pensionsrettigheder.

42. Loven af 20. juli 1990 udgør således reelt *et skridt* i retning af ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til pensionsrettigheder. For fuldstændighedens skyld bemærkes, at der i mellemtiden er taget *andre skridt* af lovgivningsmæssig karakter i belgisk ret. Den belgiske regering har beskrevet denne videre udvikling. Grundlaget for flere nye regler findes i en rammelov af 26. juli 1996²⁴. Til gennemførelse af loven har man udstedt kongelig anordning af 23. december 1996²⁵, som foreskriver, at kvinders pensionsalder gradvist i en overgangsperiode på 13 år fra den 1. juli 1997 skal forhøjes til 65 år. Denne gradvise tilpasning ledsages af en ændring af beregningsgrundlaget for pensionerne, som ikke længere skal være en brøk med nævneren 40, men med nævneren 45. I år 2009 vil man således have nået en ensartet pensionsalder på 65 år for både mænd og kvinder. I øvrigt foretages der ved den kongelige anordning

tilsvarende tilpasninger inden for andre sociale sikringsgrene.

43. Loven af 20. juli 1990 indgår således i en udvikling, hvorefter mænds og kvinders forskellige pensionsalder gradvist erstattes af samme pensionsalder. Under denne proces kan den nationale lovgiver fortsat påberåbe sig undtagelsesbestemmelsen i artikel 7, stk. 1, i direktiv 79/7 med henblik på at begrunde en forskellig pensionsalder for mænd og kvinder.

44. Opretholdelse af en forskellig pensionsalder indebærer, at man anvender forskellige beregningsmetoder for pensionsydelseerne. Det følger ganske vist udtrykkeligt af undtagelsesbestemmelsen i direktivets artikel 7, stk. 1, litra a), at den kun vedrører henholdsvis fastsættelsen af pensionsalderen og dens eventuelle følger for *andre ydelser*, men forskellige beregningsmetoder er en nødvendig konsekvens af fastsættelsen af pensionsalderen.

45. I tilknytning til udtalelserne i dommen i sag C-9/91²⁶ må det fastslås, at det ikke er muligt at opretholde en forskellig pensionsalder for mænd og kvinder uden at ændre den bestående økonomiske ligevægt, hvis man ikke også opretholder forskelsbehand-

²⁴ — *Moniteur belge* af 1.8.1996.

²⁵ — *Moniteur belge* af 17.1.1997.

²⁶ — Dom af 7.7.1992 i sag C-9/91 (nævnt ovenfor i note 15).

lingen med hensyn til beregningen af ydel-
sen²⁷, så meget desto mere som beregnings-
metoden for pensionerne i det foreliggende
tilfælde står i forhold til bidragsperioderne.
Det må således antages, at den midlertidige

opretholdelse af en forskellig pensionsalder
for mænd og kvinder i overensstemmelse
med direktiv 79/7 også gør det berettiget at
opretholde forskellige beregningsmetoder.

C — Forslag til afgørelse

46. Sammenfattende skal jeg foreslå Domstolen følgende besvarelse af de forelagte spørgsmål:

- »1) Artikel 7, stk. 1, litra a), i Rådets direktiv 79/7/EØF af 19. december 1978 om gradvis gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring skal fortolkes således, at medlemsstaterne indtil videre fortsat kan fastsætte den alder, ved hvilken mænd og kvinder anses for at være blevet uarbejdsdygtige på grund af alderdom i forbindelse med arbejdstageres krav på arbejdsophørspension, forskelligt alt efter køn, hvis og i det omfang en lovændring, som har fundet sted i mellemtiden som helhed udgør et skridt henimod ligebehandling af mænd og kvinder på området for social sikring.
- 2) Artikel 7, stk. 1, litra a), skal fortolkes således, at det er tilladt, at mænd og kvinder, som ved det fyldte 65., henholdsvis det fyldte 60. år anses for at være blevet uarbejdsdygtige på grund af alderdom, og som fra dette tidspunkt også mister deres ret til sociale sikringsydelser som f.eks. ydelser ved arbejdsløshed, fra det fyldte 60. år kan gøre en ubetinget ret til pension gældende, hvorved størrelsen af deres pension beregnes forskelligt, alt efter om der er tale om en

²⁷ — Jf. i denne retning vedrørende forskelsbehandling med hensyn til *bidragsperioder* dommen i sag C-9/91 (jf. ovenfor i note 15, præmis 16 og 17). Domstolen tog i sin argumentation både hensyn til bidragspligten og beregningen af pensionerne (jf. præmis 13).

mand eller en kvinde, og i forhold til, hvornår de anses for at være blevet uarbejdsdygtige på grund af alderdom.

- 3) Ved begrebet 'pensionsalder' i denne bestemmelses forstand skal forstås det tidspunkt, fra hvilket retten til fuld pension principielt opstår, og den nationale lovgiver kan inden for disse rammer fastsætte 'pensionsalderen' som den alder, ved hvilken arbejdstageren anses for at være blevet uarbejdsdygtig på grund af alderdom i henhold til nationale kriterier og modtager et indtægtssubstitut, som udelukker andre sociale sikringsydelser, som også må betragtes som indtægtssubstitutter.«